

University of Groningen

Boekbespreking

Voerman, Gerrit

Published in:
Liberaal Reveil

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
1989

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Voerman, G. (1989). Boekbespreking: "Het liberalisme in België - 200 jaar geschiedenis". *Liberaal Reveil*, 185-187.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Bij conservatisme en liberalisme gaat het, zo legde Van Doorn uit, om een scheve polariteit. Als men graag tweedelingen wil maken, kan men bijvoorbeeld progressivisme tegenover conservatisme stellen, of socialisme tegenover liberalisme. Conservatisme en liberalisme staan echter niet op die manier haaks op elkaar. Bovendien doet zich het probleem voor dat conservatisme zich nauwelijks als een leer laat beschrijven. Sterk simplificerend zou men nog van een liberale formule kunnen spreken (vertrouwen in de oordeelskracht en de verantwoordelijkheid van het individu, dat, binnen een kader van algemeen aanvaarde spelregels, zo vrij mogelijk zijn gang kan gaan), maar het conservatisme is eigenlijk meer een houding. Wat de conservatief het meest lijkt af te keu-

ren in het liberalisme, is het optimisme, het egalitarisme, het parlementarisme en het markt-denken. Hoewel Van Doorn het betoog van Couwenberg beleeft 'buitengewoon interessant' noemde, toonde hij zich weinig gelukkig met algemene typering van de vaderlandse politieke traditie. Er zitten in die traditie zeker conservatieve elementen, maar ook progressieve en liberale en confessionele. De Nederlanders, meende van Doorn, zijn in de eerste plaats pragmatisch; hun denken is anti-revolutionair (voorkeur voor geleidelijkheid) en anti-doctrinair (afkeer van abstracte theorieën).

Conclusie

Het was een gezellige dag.

Boekbespreking: "HET LIBERALISME IN BELGIE - 200 JAAR GESCHIEDENIS"

Drs. G. Voerman,

*waarnemend directeur van het Documentatiecentrum
Nederlandse Politieke Partijen van de Rijksuniversiteit
Groningen.*

Met *Het liberalisme in België* beschikt het Belgische liberalisme over iets wat het Nederlandse node mist: een historisch overzichtswerk waarin de ideologische en organisatorische ontwikkeling van deze stroming vanuit verschillende invalshoeken uitgebreid wordt weergegeven. De studie werd uitgegeven door het Paul Hymanscentrum te Brussel, het wetenschappelijk bureau van de Belgische liberale partijen, in samenwerking met het Liberaal Archief te Gent. Het feit dat deze instellingen aan de basis ervan stonden, betekent overigens niet dat deze studie een geautoriseerde partijgeschiedenis is. Alhoewel hier en daar een al te welwillende instelling tegenover het onderwerp niet ontbreekt, leggen de meewerkende historici in het algemeen een kritische zin aan de dag.

Wanneer *Het liberalisme in België* naast de geschiedenis van het Nederlandse liberalisme wordt gelegd, springen de vele overeenkomsten in het oog. Zo zijn de liberalen in beide landen na jarenlange regeringssamenwerking met de christen-democraten door hun voormalige coalitiepartners ingeruild voor de sociaal-democraten. Vanaf de rechterzijde van het politieke spectrum voeren de Vlaamse PVV (Partij

voor Vrijheid en Vooruitgang), de Waalse PRL (Parti Réformateur Libéral) in Brussel en de VVD in Den Haag nu oppositie tegen centrum-linkse regeringen. De overeenkomsten dateren echter niet alleen van de laatste jaren. Al vanaf het begin van de 19e eeuw hebben het Belgische en Nederlandse liberalisme veel gemeen. In de eerste plaats zijn zij genealogisch met elkaar verwant: beide wortelen ideologisch in de Franse Revolutie. Daarnaast kregen zij hun eerste politieke vorming onder het bewind van dezelfde persoon: koning Willem I. De Belgen trokken andere lessen dan hun spaarzame Nederlandse geestverwanten. In 1830 zetten wij de autocratische Willem I buiten de deur en namen zij, samen met de katholieken, zelf het heft in handen.

Ook na de Belgische afscheiding verloopt de historische ontwikkeling van beide liberale stromingen globaal langs dezelfde lijnen. In het midden van de 19e eeuw nam het liberalisme zowel in Brussel als in Den Haag de macht over. Het primaat van het parlement in het politieke bestel werd gevestigd en daarmee de invloed van de gegoede burgerij op de staat. In hun streven naar de scheiding van kerk en staat kwamen de liberalen in botsing met de confessionelen. Het

conflict was vooral hevig op het terrein van het onderwijs, waar de schoolstrijd ontbrandde.

Naast deze religieuze scheidslijn kwam langzaam maar zeker ook een sociaal-economische demarcatielijn tot stand. Overeenkomstig het 'laissez faire' bevorderden de liberalen de vrijhandel en de onbelemmerde werking van het marktmechanisme. Met de industrialisatie en de daaruit voortvloeiende sociale misstanden verscheen met de socialisten een tweede groep tegenstanders op het politieke toneel. Aan het einde van de 19e eeuw, toen het liberalisme zowel in België als in Nederland op zijn hoogtepunt stond, tekende de onontkomelijke neergang zich reeds af. Het liberalisme leek slachtoffer te worden van de geesten die het zelf had opgeroepen. Door de confessionele en socialistische partij- en zuilvorming raakten de liberalen in de verdrukking. Daarnaast waren zij afgezien van het anti-clericalisme - van oudsher intern verdeeld. Met betrekking tot algemeen kiesrecht en sociale hervormingen stonden in België de doctrinair en progressisten en in Nederland de oud- en jong-liberalen lijnrecht tegenover elkaar.

Met de gestage uitbreiding van het kiesrecht ging het vervolgens bergafwaarts met het liberalisme. Slechts door de invoering van het stelsel van evenredige vertegenwoordiging wist het zich in beide landen enigszins staande te houden. In het Interbellum kwam een toenadering op gang tussen liberalen en confessionelen. In België voltrok deze zich op regeringsniveau; in Nederland, waar de confessionelen een riant meerderheidspositie innamen, vond een ideologische kruisbestuiving plaats.

Na de Tweede Wereldoorlog droegen de liberalen in beide landen bij tot de opbouw van de welvaartsstaat. Aanvankelijk profiteerden zij daar electoraal niet al te veel van. Pas nadat de religieuze scheidslijnen in het politieke bestel door ontzuiling en het bijleggen van de schoolstrijd in België aan scherpte verloren, bleek een tweede jeugd voor het liberalisme mogelijk. Zowel in België als in Nederland behaalden de liberalen aan het begin van de jaren tachtig meer dan 20% van de stemmen.

Ondanks dezelfde ontwikkelingsgang zijn er vanzelfsprekend ook verschillen te ontdekken in de *Werdegang* van het Belgische en Nederlandse liberalisme. Wij zullen ons beperken tot twee markante momenten: de opkomst van het liberalisme in de 19e eeuw en zijn *come-back* in de 20e eeuw.

Mede door de oppositie tegen de Hollandse overheersing en door de vroege industrialisatie was het liberalisme in België al tot een zekere rijpheid geko-

men, toen het in Nederland nog in de wieg lag. Het verzet dat de liberalen, samen met de katholieken, tegen de autocratische koning Willem I voerden, leidde na de omwenteling van september 1830 tot een grondwet, die als de meest liberale van haar tijd wordt beschouwd. In Nederland moest men nog tot 1848 wachten op een vergelijkbare constitutie, die trouwens niet zozeer door een liberale oppositie werd afdgedwongen, alswel door de vrees van koning Willem II dat de revolutionaire woelingen in Frankrijk en Midden-Europa ook vat op Nederland zouden krijgen.

Niet alleen op het terrein van de machtsvorming, ook op het vlak van de partijvorming, waren de Belgische liberalen hun Nederlandse geestverwanten te vlug af. In 1846, bijna 40 jaar voordat in Amsterdam de Liberale Unie werd opgericht, kwam in Brussel de Liberale Partij tot stand. Bij de vorming van deze eerste landelijke liberale organisatie, die in de praktijk overigens niet al te veel voorstelden, speelden de vrijmetselaars een belangrijke rol.

Ook bij de liberale *renaissance* na de Tweede Wereldoorlog en de Wederopbouw keken de Nederlandse liberalen in de rug van hun Belgische collega's. In 1961 kwam de omvorming van de Liberale Partij voor Vrijheid en Vooruitgang/Parti de la Liberté et du Progrès (PVV/PLP) tot stand. Het anti-clericale imago werd samen met de naam liberaal afgelegd om katholieke kiezers te kunnen inlijven. Deze tactiek slaagde: in 1965 behaalden de liberalen maar liefst 21,6% van de stemmen, een record sinds 1919. De VVD, ofschoon traditioneel veel minder anti-clericaal dan haar Belgische zusterpartij, kon pas in de jaren zeventig profiteren van ontzuiling en deconfessionalisering. Haar electorale profijt was er echter niet minder om.

Waar de VVD bij de laatste verkiezingen weer een groot deel van haar kiezerswinst moest inleveren, bleken de Belgische liberalen in staat de electorale verworvenheden te bewaren. De oploeiende taalstrijd in de jaren zeventig zorgde aanvankelijk wel voor een terugval doordat de PVV/PLP, evenals de andere politieke partijen, uiteen viel in een Vlaamse en een Waalse partij. De jaren tachtig brachten echter weer herstel.

De ontwikkeling van het liberalisme in België en Nederland overziende, valt het op dat onze zuiderburen doorgaans iets op de Hollanders hebben voorgelopen. De uitgave van *Het liberalisme in België* toont dit eens te meer aan. Dit rijkelijk geïllustreerde na-

slagwerk geeft een boeiend beeld van het Belgische liberalisme in zijn vele facetten. Jammer is het dat de gekozen chronologisch/thematische opzet van het boek hier en daar tot overlappings heeft geleid. Ook was een inleidend kader dat de grote lijnen uiteenzet en een index op zijn plaats geweest. Maar ook zonder register heeft de studie het formaat van een naslagwerk, waarvan het Nederlandse liberalisme mag hopen

dat het ook op dit punt de opgelopen achterstand ook zal inlopen.

Het boek is te verkrijgen door overschrijving van 1950 BF + 225 BF verzendkosten, op rekening 000-1519870-74 ten name van het Liberaal Archief, Kramersplein 23, 9000 Gent (België).

DE GROTE WAPENEXPORTEN VAN EEN KLEIN LAND

Boekbespreking: "Het Nederlandse Wapenexportbeleid 1963-1988"*

Drs K.A. Nederlof,

politicooloog; hij werkt op het Ministerie van Buitenlandse Zaken (Direktie Politieke VN-Zaken, Bureau Nucleaire Wapenbeheersing en Ontwapening); deze bijdrage schreef hij op persoonlijke titel.

Wie denkt dat het einde van de Koude Oorlog, bezegeld op twee kruisers voor de Maltezer kust, ook het einde van de internationale wapenhandel zal inhouden, komt bedrogen uit. Meer en meer verschuift de cliënteel van die wapenhandel zich naar de Derde Wereld, waar een reeks van burenruzies en ervijandschappen de honger naar steeds geavanceerdere wapens opvoert. Door wapens te exporteren kan een land zich mede schuldig maken aan het voortduren van een conflict; hij kan zelfs bij dat conflict worden betrokken. Anderzijds kan het soms juist de bedoeling zijn om bondgenoten met wapens te hulp te komen (aktief/gericht wapenexportbeleid). Daar doorheen spelen levensgrote economische belangen. Het spreekt dus vanzelf dat staten hun wapenexporten willen beheersen, zij het dat het ene land een strikter beleid voorstaat dan het andere.

De politicologen en (Vrij Nederland-)journalisten Ko Colijn en Paul Rusman hebben dit thema tot onderwerp van een gezamenlijk proefschrift gemaakt. Het resultaat is een vuistdik boekwerk (574 blz.), waarin het Nederlandse wapenexportbeleid in de jaren 1963 tot 1988 aan de orde komt. Achtereenvolgens behandelen de auteurs de omvang en het struktuur van dit beleid, de theoretische onderbouwing (waarom de regels zijn zoals ze zijn) en een aantal "case-studies". Het relaas van die case-studies neemt

grofweg tweederde deel van het boek in beslag, de historisch geïnteresseerde lezer komt dus bepaald aan zijn trekken. Het zijn de kwestie van de Korvettenleverantie aan Indonesië, de eerste en (voorgenomen) tweede onderzeebootlevering aan Taiwan en voorts enkele illegale of bijna illegale exporten. Het proefschrift wordt afgesloten met conclusies (waarover later meer); helaas ontbreekt een trefwoordenregister, een niet onbelangrijke omissie bij een studie van dergelijke omvang.

Wie het exportbeleid van een land beschrijft, heeft grosso modo drie keuzes. Hij kan zich op het standpunt stellen dat wapenexporten principieel verkeerd zijn en vervolgens trachten aan te tonen dat die exporten voortdurend toenemen, en tot steeds bloediger conflicten in de Derde Wereld aanleiding geven. Of hij kan die exporten in beginsel wel toelaatbaar (of onvermijdelijk) achten indien zij althans worden beperkt tot bepaalde landen; in dit geval onderzoekt hij welke landen van levering uitgezonderd worden en welk beleid hier achter steekt. Als derde mogelijkheid kan hij de geëmbargeerde goederen en landen als een gegeven accepteren en zijn onderzoek richten op de uitvoeringspraktijk: falende controles, frauderende exporteurs etc. Ondanks de omvangrijke beschrijving van de uitvoeringspraktijk, hebben Colijn en Rusman op dat laatste niet de nadruk op gelegd. Zij